

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח): הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

מדיני הסבה, ארבע כוסות על הסדר - מקורות והערות

1. במשנה (פסחים פ"י מ"א) שנינו "ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי".
ופירש רש"י (צט ב ד"ה ואפילו) "ואפילו עני שבישראל לא יאכל, בלילי פסחים, עד שיסב כדרך בני חורין, זכר לחירות, במטה ועל השלחן".

וברמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ז) "לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות". ולא חילק בין זמנם לזמננו שאין הסבה נהוגה בכל יום.
אבל הראב"ן (פסחים קסד ע"ד) חלק וכתב "והם היו נוהגין לישוב על המיטות ולהסב בהסיבת שמאל אבל אנו שאין אנו רגילין בכך יוצאין אנו כדרך הסיבתינו ואין לנטות ימין ושמאל". וכ"כ הראב"ה (סי' תקכה) "ובזמן הזה שאין רגילות בארצנו להסב, שאין רגילות בני חורין להסב ישב כדרכו". ולשיטתם אין להסב היום.

ובהג"ה מיימוני (חמץ ומצה פ"ז ס"ק ב) הביא דברי הראב"ה וכתב עליו, "אמנם יחידאה היא" וברא"ש (פסחים פ"י סי' כ) ובטור סי' תעג סע' ב כתבו שאם שתי כוס ראשונה בלא הסיבה, צריך לחזור ולשתות ולהסב. ומוכח דס"ל דגם בזמן הזה יש להסב ודלא כראב"ה.
ובדרכ"מ (ס"ק א) הביא מהמר"י ברונא שמצווה להסב בכל הסעודה. ומשמע אף בזמן הזה. ועוד הביא מהמרדכי שגם עני צריך להסב ולא כתב המרדכי שם את החילוק שהביא לעיל בשם ראב"ן.
א"כ מצאנו ששה ראשונים (רמב"ם, רא"ש, הג"ה מיימוניות טור, מהר"י ברונא, מרדכי). שסוברים שגם בזמן הזה יש להסב.

וכן משמע מדברי השו"ע כאן ובעוד מקומות (סי' תעב סע' ג-ז, סי' תעג סע' ב, סי' תעה סע' א) שגם היום בעיני הסיבה מעיקר הדין, ואם לא הסב חוזר ומסב.
אולם הב"ח (ד"ה ומ"ש בשם אבי העזרי) חולק וכתב שהעיקר להלכה כראב"ה שלא צריך הסבה בזמן הזה. אולם לכתחילה יש להסב כיון שהרבה מהראשונים חולקים עליו. ונפ"מ שאם אכל בלא הסבה אינו צריך לחזור ולהסב, אולם מצוה מן המובחר לחזור. אבל בשתיית הכוסות אין לחזר ולהסב דמחזי כמוסיף על הכוסות. עכת"ד.

2. כתב הב"ח (שם ובתשובות חדשות סי' ה) שאבל תוך יב חודש לא צריך הסבה מאחר ששיבה כדרכה היא ג"כ דרך חרות והעיקר להלכה כראב"ה והעיד שכן המנהג.
אולם הכנסת הגדולה כתב (בספרו פסח מעובין סי' קעו) שכל דברי הב"ח הם לשיטתו שסובר שדברי ראב"ה עיקר להלכה אולם אנו ס"ל שחייבים בהסבה גם בזמן הזה, אבל אפי' תוך שבעה חייב להסב כיון שבטלה ממנו שבעה.

ובח"י (ס"ק ה) הביא דבריו וכתב עליו, שפסקו הוא רק אליבא דשיטתם שסוברים שגם בדיעבד לא יצא כדאיתא בשו"ע סע' ז, אולם אנו שנגררים בתר רמ"א ס"ל דבדיעבד לא צריך עוד הסבה שהעיקר להלכה ראבי"ה. (וע"ע לקמן סע' ז). אולם למרות זאת פסקו לגבי אבל נכון מכמה טעמים.

א. מנין לנו להחמיר באבילות הקלה ולבטל מצות הסבה, דבר שלא נזכר כלל בפוסקים ראשונים ואחרונים.

ב. אפילו בזמן הש"ס שהיו רגילים להסב לא מצאנו איסור לאבל להסב, אדרבא, איתא בכתובות (סט ב) מנין לאבל שמסב בראש שנאמר ואשכון כמל וכו'. וכן בסנהדרין (יח א) כל העם מסובין על הארץ והוא מסב על הספסל

ג. גם אם אפשר לדחות ראיות אלו, מ"מ כיון שלא מצינו בשום פוסק שיש נדנוד איסור בזה, אין לנו לבדות איסורים מלבנו.

ד. אפשר דהוי כאבילות בפהרסיה שאסורה.

ולכן סיכם הח"י שצריך להסב אולם שיעשה איזה שינוי אם אפשר, ושילבש קיטל שהוא בגד מתיים. והט"ז (ס"ק ג) הביא את דברי הב"ח וכתב להוסיף עוד שהנהגים ללבוש קיט"ל בשעת הסדר שאבל לא ילבשו. אולם מאחר וטעם לבישת הקיט"ל הוא שלא תזוח דעתו עליו מפני השמחה, ולכן הצריכוהו ללבוש בגד מתיים, גם אבל צריך שטעם זה שייך גם בו. אולם המג"א (ס"ק ה) כתב שלא ילבש לפי שגם בלי זה ליבו נכנע עליו.

ובמג"א (ס"ק ה) כתב ג"כ כב"ח שאבל תוך י"ב חודש א"צ להסב. והוסיף עוד שאף תוך שלשים על שאר קרובים כשלא נהג שבעה קודם הרגל.

אולם בפמ"ג (א"א ס"ק ה) ביאר דאף לב"ח לט"ז ולמג"א שאומרים שא"צ הסבה, "היינו על מטה כבודה וכלולה, אבל היסיבה בעי, עיין אות ג על ירך חבירו או מטה על צדו במטה וכו' אחד תחת ראשו".

ובמשנה ברורה (ס"ק יג) העלה כדעת הח"י שיש להסב בשינוי (וכפי שביאר גם הפמ"ג את הב"ח וסיעתו), לא על מטה כלולה וכבודה, אלא על מטה וכו' אחד, או ברכי חברו. וקיט"ל נהגו האבלים לא ללבוש, אולם מי שלובש אין מוחים בידו.

3. בגמרא פסחים (קח א) למדנו "פרקדן לא שמיה הסיבה הסיבת ימין לא שמה הסיבה ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה". ונחלקו רש"י והרשב"ם מתי חוששים לסכנה, לרש"י החשש הוא בפרקדן ולרשב"ם החשש הוא בהסיבת ימין. ולכאול' נראה שבין למר ובין למר החשש של שמא יקדים קנה לוושט הוא רק רבותא, אבל אפילו בלעדיו הסבת ימין או פרקדן לא הייתה נחשבת להסבה.

אלא שכתב הרשב"ם "הסיבת ימין לאו שמה הסיבה. שהרי בימינו הוא צריך לאכול" ולפ"ז מה שהסבת ימין אינה הסבה זה לא מוחלט ומוכרח, שהרי מי שאינו אוכל בימינו אלא בשמאלו, אדרבא יצטרך להסב על ימינו, אמנם על ימינו אסור מחשש הסכנה. כך נראה בדעת הרשב"ם. ויוצא שלרש"י הסבת ימין לא נחשבת הסבה כלל אולם לרשב"ם מדין הסבה אפשר להחשיב אותה, אלא שאסור מחשש סכנה.

אולם ביאור זה נכון רק אם נאמר שרש"י סובר שהסבת ימין אינה הסבה מסיבה אחרת ולא מסיבתו של הרשב"ם. לפי שאם רש"י מסכים עם הרשב"ם בביאורו שמאחר וצריך את ידו הימנית לאכילה, הסבת ימין לא נחשבת הסבה, ממילא אטר יסב בימינו לדעת רש"י, שהסבה יש כאן וחשש סכנה אין כאן.

ולכא' כך הבינו הראשונים את הסוגיה, שכן הרא"ש (פסחים פ"י סי' כ) כתב, "פרקדן... פירש רשב"ם שהרי בימינו צריך לאכול ולפי זה אטר בימינו מיסב בימינו ולאידך פירושא שמא יקדים קנה לוושט קאי אהסיבת ימין אין חילוק בין אטר לאחר". מבואר שסובר שאם אין חשש סכנה בימין צריך להסב בימינו. וכדברי הרא"ש מבואר גם בר"ן (כג א בדפ"ר ד"ה הסיבת ימין) שכתב "הסיבת ימין לא שמה הסיבה. שהרי צריך לאכול בימינו ולא עוד וכו' אפרקדן קאי". דהיינו שבהסבת ימין אין חשש סכנה ולפ"ז אטר יסב על ימינו.

ובתרומת הדשן (סי' קלו) נשאל על הסבת אטר יד והביא את דברי הרא"ש שלא הכריע בין שני הפירושים, וכתב, "ונראה דשבקינן טעמא דצריך לאכול בימין, מקמי טעמא דשמה יקדים, משום דאית ביה סכנה וחמירא סכנתא מאיסורא, כדאיתא פ"ק דחולין. ואע"ג דלאידך גאונים ליתא הכא למיחש לסכנה, והאי טעמא דשמה יקדים לא קאי אהסיבת ימין, מ"מ בפלוגתא דרבנותא אמרינן ספק נפשות להקל, כדאיתא בהדיא באשירי פ' בתרא דיומא". ומבואר מדבריו שאילולי חשש הסכנה היה מצריך הסבה על ימינו.

ורמ"א (סי' תעב סע' ג) פסק להלכה את דברי תרומת הדשן וכתב "ואין חילוק בין אטר לאחר". ובדיעבד הביא המשנ"ב מחלוקת הפמ"ג והפר"ח שלפמ"ג יצא ולפר"ח לא יצא (וסברתו שעיקר התקנה הייתה להסב דווקא בשמאל ואם שינה לא יצא).

ויש לשאול על פסק זה של התרומת הדשן והרמ"א. שהרי בגמרא (שם) למדנו "מצה צריכה הסבה". ופירש רש"י "כבני חורין שהוא זכר לגאולה". וכן מבואר בהמשך הגמרא בדיון על הכוסות האם גם בכוס ראשונה ושנייה צריך הסבה, וסברת הגמרא לחלק בין הכוסות היא "תרי כסי בתראי בעו הסיבה ההיא שעתא דקא הויה חירות, תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה דאכתי עבדים היינו". ופשוט שעיקר דין הסבה הוא כדי שנאכל כדרך בני חורין. וכן מבואר בדברי המשנ"ב (ס"ק ט) שביאר בטעם הדבר מפני מה פרקדן לא מקרי הסבה (למ"ד שאין בזה חשש סכנה) דפרקדן לא מקרי דרך חרות.

וא"כ יש לתמוה על מה שהצריכו לאטר יד להסב. שהרי אין זו דרך חירות בשבילו, אדרבא צער הוא לו ואם לא יכול להסב על ימינו מחשש סכנה, למה יסב בכלל, יאכל ללא הסיבה. ויש לכאן כמה טעמים לפטור אטר מהסבה.

א. בשבולי הלקט (סי' ריח) כתב לבאר באופן אחר מכל הראשונים מהו חשש הסכנה, וז"ל, "והטעם לפי שדרך ההסיבה להסיב על גבי המטות המוצעות על גבי קרקע אצל השלחן ומטין ושוכבין על צדו ולפיכך הסיבת שמאל הוא עיקר ההסיבה שידו הימנית הקרובה לפה הוא למעלה ואפשר לו להוליכה לו על השלחן ולהביאה בפיו בלא סכנה אבל אם היה מסיב בצד ימין כיון שידו הימנית מלמטה שהוא שוכב ומסיב עליה אי אפשר לו להביאה לפיו ולהוליכה על השולחן אלא אם כן זוקף את עצמו ועוקם את הראש ושמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה". וממילא לפ"ז בהסיבת אטר על שמאל יש גם כן חשש סכנה, ולמה לא חשו לה הפוסקים? ואמנם בב"ה"ל (ד"ה ואין) כתב ששום פוסק לא פירש כדברי השבלי הלקט. אולם למה לא נחוש לזו? והרי מה שאנו חוששים לרשב"ם הוא לפי שחמירא סכנתא מאיסורא כמבואר בתרומת הדשן, וא"כ גם לאטר נחוש לסכנה כשיטת השבולי הלקט.

ב. מצאנו גם ברדב"ז (ח"ג סי' תקפד) שכתב וז"ל, "ואני ק"ל על האי טעמא דהא קיי"ל שלוחי מצוה אינם ניזוקין... ובשלמא לשתת רש"י ז"ל מסב פרקדן ואוכל שכיח היזיקא וחיישינן אבל המסב על ימין לא שכיח היזיקא כלל ולא חיישינן. ועוד ראיתי כי הסימנים שוכבין זה על זה ולא ידעתי אם סימני אדם נשתנה ומ"מ אפילו שנודעה לסברתו של רשב"ם ז"ל שהושט לימין מ"מ שכיח היזיקא וכמה בני אדם ראינו מסובין על ימין ולא הזקו. ועוד הרי תקנו הסיבה זכר לחירות ואם הוא מסב על ימינו ואוכל בשמאלו מצטער הוא ואין זה דרך חירות ולפיכך אף על פי שאיני כדאי להכריע רואה אני את דברי רש"י ז"ל... שיהא מסב ואוכל במנוחה כדרך שהוא מניח תפלין". הרי שהרדב"ז סובר שבהסבת ימין אין כלל חשש סכנה, ועוד שבהסבת ימין לאטור לא הוי דרך חירות.

ג. מהר"ל מפראג בגבורות ה' (פרק מח ד"ה ואפילו עני) הביא את מחלוקת רש"י והרשב"ם וכתב "אמנם קשיא לי דלפי' רשב"ם אטר יד ימינו מיסב כשאר אדם ואיך אפשר לו לאכול בשמאלו וכי דרך חירות הוא זה? ואי לאו פירש"י והרשב"ם הייתי מפרש הסבת ימין לא שמה הסבה משום שאין זה דרך חירות שאין אדם יכול לאכול בשמאלו ולא עוד וכו', וכך פירושו מתוך שאינו יכול לבלוע שפיר כי האכילה בכח צד ימין היא וכשהוא מיסב על ימינו לא יכול לבלוע כראוי ומתוך דוחק הבליעה יש לחוש שמא יקדים קנה לוושט כך נראה פשוט וברור, והשתא בודאי לעולם צריך אטר יד ימינו להסיב על שמאלו שהוא ימין כל אדם". מפורש שסובר שאטר צריך להסב על יד ימין.

ד. בעיקר דין הסבה בזמן הזה כתבו הראב"ה (סי' תקכה) והראב"ן (פסחים קסד ע"ד) שבזמן הזה שאין רגילות להסב, ישב כדרכו. ולמרות שרוב הראשונים חולקים עליהם בזה, ולא חלקו בין זמנם לזמנינו. ואף השו"ע פסק להלכה בכמה מקומות (סי' תעב סע' ג-ז, סי' תעג סע' ב, סי' תעה סע' א)

שצריך הסבה גם בזמן הזה מעיקר הדין ואם לא היסב חוזר ומיסב. אולם הרמ"א (סי' תעב סע' ז) כתב לסמוך על שיטת הראב"ה בדיעבד, ומה שכתב שאם הוא בכוס ראשונה או שנייה יחזור וישתה, היינו מפני ששם לא מחזי כמוסיף על הכוסות כמבואר שם באחרונים. וא"כ נראה שלאטר בצירוף כל טעמים אלו אפשר להתיר אפי' לכתחילה ללא הסבה כלל. ולמה הצריכוהו הסיבה?

ועוד קשה שהרי פסק השו"ע (סי' תעב סע' ד) שאשה לא צריכה הסיבה, והטעם כתב המשנ"ב (ס"ק יב) "דסתם אשה אין דרכה להסב בשום פעם". והרי גם סתם אטר אין דרכו להסב בשום פעם על שמאלו, ולמה נשתנה דינו מדין אשה? [ומה שחילק השו"ע בין אשה חשובה ללא חשובה לא קשה לפי שחשובה דרכה להסב משא"כ אטר אף פעם אין דרכו להסב. וראייה מהרמ"א שכתב שנשותינו כולן חשובות אלא שסמכו על הראב"ה, והרי סברת הראב"ה היא שא"צ להסב לפי שאין זה דרכנו האידנא].

והראשל"צ הגר"ע יוסף שליט"א כתב בשו"ת חזו"ע (ח"א סי' טו) על שיטת תרומת הדשן הנז', שאפשר לומר שחשש הסכנה כאן הוא ס"ס, שהרי שמא אין סכנה כלל בהסיבת ימין וכדעת רש"י, ואפי' אם הלכה כרשב"ם שיש חשש סכנה, הרי זהו רק חשש כמוכח מלשון הגמרא "שמא יקדים" ולא ודאי, כלומר יש ספק סכנה, וממילא זהו ס"ס ואטר יסב על ימינו ולא על שמאלו. אולם גם הגרע"י לא סמך על סברתו זו ולהלכה הצריך הסבה לאטר ופטר רק בגדם, וטעמו שאטר יכול לאכול בדוחק ביד ימין.

אך כל האריכות הנ"ל היא רק בגדר שאלה, להלכה יש לנהוג כפסק המשנ"ב ולהסב, אך נראה שבדיעבד אם לא הסב יצא.

[ע"ע בכה"ח (ס"ק כב) שכתב שגידם בימינו או מי שיש לו מכה בימינו שאינו יכול לאכול בה וכד' יסמוך על הראב"ה דאין הסבה בימינו ולא יסב כלל. ולפי דרכינו לעיל שעיקר חיוב הסבה הוא משום דרך חירות, ממילא כיון שלאטר יש בזה צער ולא חירות היה לנו לומר שנסמוך על שיטת הראב"ה ודעימיה ולא יסב כלל.

ועוד נראה לעורר בזה שהרי בסוגיית בפסחים (קח א) איתא שנסתפקו אם הסבה דווקא בשתי כוסות ראשונות או דווקא בשתי כוסות אחרונות ומסקנת הגמ' להחמיר בכולן למרות שהוא ספק דרבנן, והמהר"ם חלאווה ביאר שם "ואע"ג דבדרבנן הוא והוה לן למימר ספיקא לקולא, כיון דאפשר בלא טורח ובלא הוצאה שפיר דמי דמהיות טוב אל תקרי רע" וכעין זה איתא גם בר"ן (פסחים כג ב ד"ה והשתא, בתירוצו הראשון) וברשב"ץ (יבין שמועה לד ע"ד), ומשמע דכל שיש בדבר טירחה או הוצאה א"צ לעשות מעשה לצאת מן הספק. וא"כ י"ל בנ"ד שכיון שיש בהסבת ימין סכנתא ובהסבת שמאל טורח א"צ לעשות מעשה ולהסב אלא לא יסב כלל. הערת הרב גיורא ברנר שליט"א].

4. בגמרא פסחים (קח א) שנינו, "אשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה". ונחלקו הראשונים בביאור פטור האשה מהסיבה. בשאלות (צו שאילתא עז) כתב "אשה אינה צריכה הסיבה, מאי טעמא לאו דירכא דנשי למזגא" והרשב"ם (ד"ה אשה) כתב, "אשה אינה צריכה הסיבה. מפני אימת בעלה וכפופה לו" ובהמשך הביא את דברי השאלות. ומשמע שהם שני פירושים נפרדים. לשאלות אינה צריכה להסב מפני שאין זה דרכה להסב ולא היו דרך חירות בכך. לעומת זאת לרשב"ם הטעם הוא מפני אימת בעלה. ונפ"מ לרוקה, גרושה או אלמנה, שאין שייך בה אימת בעלה ולפי טעם הרשב"ם תתחייב בהסבה ולטעם השאלות פטורה גם בכה"ג. וכך כתב הרא"ש (פסחים פ"י סי' כ) וז"ל, "אשה לא בעי הסיבה פירש רשב"ם מפני אימת בעלה שכפופה לו ולפי זה אלמנה וגרושה בעו הסיבה ובשאלות דרב אחאי כתב דלאו דרכם דנשי למיזגי ולפי זה אפילו אלמנה וגרושה נמי אבל אשה חשובה אורחא למיזגי". גם בטור כתב דברים אלו אלא שכתב בה"ג במקום שאלות ובב"י תמה והעלה דאפשר שגם בה"ג כתב כשאלות ולכן כתב הטור בשמו ולא חש להזכיר דעת השאלות. והב"ח (ד"ה אשה) מעיר שתי הערות חשובות. א. לשיטת הרשב"ם קשה למה אשה חשובה צריכה הסבה, שאם הטעם הוא מפני שאימת בעלה עליה, הרי גם אשה חשובה צריך שתהיה אימת בעלה עליה. ב. לשיטת השאלות קשה מה שייכות המילים אשה אצל בעלה שבגמרא, והרי אם הטעם הוא משום דרך הנשים מה הבדל בין אצל בעלה ללא. והעלה הב"ח שהעיקר כדברי השאלות וכתב שמה שכתוב בגמרא "אצל בעלה", הוא טעות סופר והכניסוהו תלמידים טועים. בשו"ע פסק שאשה אינה צריכה הסבה וחשובה צריכה הסבה, ורמ"א הוסיף שנשים שלנו חשובות הם אך לא נהגו להסב לפי שסמכו על שיטת הראב"ה שכתב שבה"ז א"צ להסב. ובביאור הגר"א (ס"ק ז) הביא בגדר אשה חשובה מרבנו מנוח (הביאו כס"מ חו"מ ז ח) שאשה חשובה היא "שאינה צריכה להתעסק בצרכי הבית בתיקון המאכל". ובמשנ"ב (ס"ק יב) ביאר שא"צ הסבה לפי "דסתם אשה אין דרכה להסב בשום פעם".

5. במשניות פסחים (פ"י משניות ב, ד, ז). "מזגו לו כוס ראשון בית שמאי אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום... מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו... מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר".

ומשמע שיש סדר לשתיית הכוסות. ובגמ' (ק"ח ב) "שתאן בבת אחת יצא השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא שתאן חי יצא אמר רבא ידי יין יצא ידי חירות לא יצא שתאן בבת אחת רב אמר ידי יין יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא". ובב"י גרס בגמ' יצא ידי חירות ידי ד' כוסות לא יצא, ולא כגרסתנו יצא ידי יין.

וברא"ש וטור וב"י פסקו שתאן בזה אחר זה לא יצא, לפי שיש לשתותן על הסדר. וכן הוא בשו"ע וביארו הט"ז (ס"ק ז) ובמג"א (ס"ק ח) שפירוש על הסדר הוא כסדר שתקנו חכמים דהיינו שיאמר ההגדה בנתיים. ובפרמ"ג (א"א ס"ק ח) שכשחוזר ושותה צריך לחזור ולברך. וכתב המשנ"ב (ס"ק כה) בשם הפרמ"ג (ס"י תעט א"א ס"ק א) שאם מזג הכל לכוס אחת גדולה וממנה שתה בכל פעם לפי הסדר יותר מרביעית לא יצא, דבעינן ארבע כוסות דווקא. והדברים מתאימים למה שהבאנו לקמן מהיפה עינים בפירוש שיטת רש"י. אולם המשנ"ב עצמו לא קיבל את דבריו והקשה עליו בביה"ל (ד"ה על הסדר) מהסעיף הבא שמשמע שאפשר מכלי אחד. וכן ממה שבני חבורה יוצאים יד"ח מקנקן אחד ונשאר בצ"ע.

ובס"ק כו כתב המשנ"ב דלאו דווקא ששתה את הראשונות לא על הסדר, אלא אף אם שתה כוס רביעית מיד אחרי כוס שלישית לפי שאין חילוק בדבר.

ובגמ' שם פירש רש"י שעירה ארבעתן בתוך כוס אחד. וברשב"ם הקשה, "ולא נהירא דאפי' שותה הרבה בכלי אחד לא חשיב אלא כוס אחד דהאי רביעית אינו אלא למעוטי פחות מרביעית אבל טפי מרביעית בכוס אחד חשוב כוס אחד. ונ"ל דהכי פירושו בבת אחת שלא על סדר משנתינו אלא שתאן רצופין". וכ"פ בתוס' (בד"ה בבת אחת).

[ועיין ביפה עיניים שכתב לבאר שהעיקר כדברי רש"י, לפי שבירושלמי איתא שתאן בכרך אחד יצא, דהיינו שאפילו כולם יחד יצא יד"ח. ולפי רשב"ם ותוס' יהיה מחלוקת בין הבבלי לירושלמי, אולם לפירש"י אתי שפיר שדווקא כשכולן בכוס אחת לא יצא, אבל בזה אחר זה יצא כירושלמי ואין מחלוקת התלמודים].

ובביה"ל (ד"ה שלא כסדר) הביא את דברי המג"א שכל שלא אמר הגדה בנתיים לא יצא ואפי' אם יש הפרש זמן גדול בין הכוסות. ודקדק להוכיח כן מדברי הרשב"ם הנ"ל שכתב "שלא על סדר משנתינו". אולם הביא דמלשון הש"ס לא משמע הכי אלא שהקפידא היא רק בבת אחת, דהיינו או כרש"י בכוס אחת או כשאר מפרשים בזו אחר זו מיד. ולפ"ז אומר הביה"ל שאע"פ שעבר איסור במה שלא הסמיך הכוסות להגדה, לא הפסיד הכוסות ועלו לו בכה"ג.

והוסיף עוד הביה"ל וכתב "ומצאתי פלוגתא בזה בין הב"י להפר"ח עיין בב"י בסימן תפ"ד לענין ברכת המזון ודעתו שם דבדיעבד יצא וכמש"כ ובפר"ח חולק שם עליו מהא דכאן דכשלא אמר על הסדר לא

יצא ובאמת אין השגה מזה על הב"י וכמו שכתבנו ואח"כ מצאתי במאמר מרדכי שגם הוא כתב כדברינו לישב דברי הב"י וכעין זה כתב ג"כ בנהר שלום שם עיין שם".

וכתב הביה"ל (שם) "ודע דלפי מה שפסק הש"ע דנשים חייבות ג"כ בד' כוסות כאנשים א"כ צריכות ליזהר שיאמרו סדר ההגדה על כל כוס וכוס או שעכ"פ ישמעו מבעליהן דאל"ה לדעת הפר"ח אפילו בדיעבד לא יצאו בשתיית הכוסות דהו"ו כמו ששתאו בבת אחת ואפי' לדעת הב"י שלא הפסידו בדיעבד מצות כוסות מ"מ תקנת חכמים הוא לשתותן על סדר הגדה דכל מצות הנהגות באותו לילה נהגות גם בנשים וכמבואר בסי"ד".